Athlétai a sportovní tituly antického světa

Jiří Kouřil*

Filozofická fakulta a Fakulta sportovních studií, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Copyright: © 2016 J. Kouřil. Toto je open access článek vydaný pod Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Východiska: Speciální sportovní tituly byly důležitým jevem dějin antického sportu, Olympie a vojenství. Byly také odrazem řeckého myšlení, kde byla primární touha vyniknout. **Cíl:** Cílem studie je představení nejslavnějších řeckých atletů a sportovních titulů *gymnického agónu*; dále pak určení vztahu *aristeiōn/aristeia* k starořeckému sportu. **Metodika:** Zdrojem pro článek bylo studium pramenné a odborné literatury, kritika, interpretace a syntéza výsledků. **Výsledky:** Článek se zabývá především olympijskými tituly *gymnického agónu* starověkého Řecka a jejich nejslavnějšími nositeli. Doprovodné tabulky v textu spojují a představují atlety a speciální tituly; a dále pomáhají představit ty nejlepší z nejlepších jako výtečné sportovce a povětšinou i skvělé vojáky. **Závěr:** Speciální sportovní tituly udělované těm nejlepším atletům hrály vedle samotných úspěchů na panhelénských hrách důležitou roli v propagaci jich samotných i jejich většinou rodného městského státu či formy vlády a zvyšovaly úroveň a jedinečnost těch nejlepších. Předstupeň klasických sportovních titulů pak lze hledat v oblasti vojenství.

Klíčová slova: *Athlétai*, tituly, olympijské hry, *pentathlon*, *aristeia*, *triastés*, *paradoxos*, *periodonikés*

Úvod

Naše práce se zaměřuje především na antické sportovní¹ tituly pro vítěze panhelénských slavností a her (olympijské, pýthijské, isthmijské a nemejské), jejich nejslavnější nositele a roli, jakou v tehdejší společnosti hrály. Jelikož se jakýmsi předstupněm těchto titulů stal *aristeion*, *ἀριστείων*², snažíme se jej v tomto kontextu vymezit, což může usnadnit pochopení dané oblasti starořecké společnosti a důvodů vzniku samotných vítězných titulů.

Antická řecká společnost výrazně uznávala (pod silným vlivem mytologie a heroů) skvělé bojovníky oceněné *ἀριστείων* i atlety, kterým se povedlo získat vítězství na některých sportovních-náboženských slavnostech, především velkých panhelénských hrách. Vydobyl-li si jich závodník více, nebo, získal-li některý z níže zmíněných titulů, jeho sláva se mnohonásobila a byl podle toho náležitě oceněn a zvýhodněn. Jak bývalo také zvykem, život nejslavnějších vítězů se časem opřel legendami a přirovnával k životu mytických heroů. Obdobnou tendenci máme doloženo i u výtečných osobností nesportovního pole. Jmenujme kupř. slavné filosofy Tháléta z Milétu, Pýthagora ze Samu či Empedokla z Akragathu.

* Korespondenční adresa: Jiří Kouřil, Ústav klasických studií, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Arna Nováka 1/1, 602 00 Brno, Česká republika. E-mail: 213777@mail.muni.cz

Důležitým projevem života v antickém světě (nejen sportovního) byl mimo *ἀριστείων/-iā* také *agón* (*ἀγών*), obzvláště *ἀγών* gymnický³. Mimo samotné atletické soutěžení existoval i *ἀγών* hippický (závodů vozů a koní) a *ἀγών* músický (umělecké soutěže). Jako jakási forma *ἀγών* byla brána i soudní pře, kdy jeden utíká a druhý jej pronásleduje (Novotný, 1922). Dále též politika – soutěž argumentů či slovní klání odehrávající se na veřejném místě, *agoře*, *ἀγορά* (Vernant, 1995). Byl tak chápán také vojenský střet a soupeření v dalších oblastech jako bylo sochařství, hrnčířství, malba váz (Zamarovský, 2003), básnictví a dramatické výstupy (Platón, 1995). „*Vídám i v divadlech, jak bývají zápasníci povzbuzováni od dětí, neřku-li od přátel, o kterých lze mysliti, že projeví své pobízení vážně podle své přízně*“ (Platón,

¹Pojem „sport“, vztahuje-li se k antickému Řecku, není dostatečně vystihující, ale vzhledem k problémům překladu jej v tomto příspěvku uvádíme; upozorňujeme však, že zmíněný termín je pro dané místo a čas spíše zavádějícím.

²*ἀριστείων* znamenal hrdinství, ale především i poctu, odměnu, vítěznou cenu za největší odvahu v bitvě; naproti tomu *aristeia*, *ἀριστεία* pak byl starořecký výraz pro neobyčejně statečné chování v bitvě, hrdinství, hrdinské činy, mimořádný důkaz odvahy (Cartledge, 2012; Prach, 1998).

³Slovo *ἀγών* vyšlo z řeckého *agónia*, *ἀγωνία* (soutěžení, závod, úzkost). *Gymnický ἀγών* byl odvozen z pojmu *gymnos*, *γυμνός* (nahý, neozbrojený, prázdný) a zahrnoval základní starořecké pohybové závody a soutěže, tedy kupř. krátké a dlouhé běhy, běh hoplité, pětiboj, zápas, box, všeořboj aj.

1945, 32). O jiném než sportovním *ἀγών* si můžeme udělat dobrý obrázek kupř. v Platónově dialogu *Symposion* – na hostině odehrávající se roku 416 př. Kr. jako oslava vítězství Agathóna v dramatickém *ἀγών*, a při níž dochází k několika dalším soutěžím, *ἀγών* symposiální – *ἀγών* v řeči na Eróta, v *kottabu*⁴, v citacích Homéra, v běhu s pohárem dokola po místnosti apod. (Platón, 1936).

Z pojmu *ἀγών* byl určován název pro účastníky soutěží, byli to tzv. *agónistai* (*ἀγωνισταί*, sg. *ἀγωνιστής*). Dalším termínem označujícím závodníky o ceny byl výraz *athlétai*, *ἀθλῆται* (sg. *athlētés*, *ἀθλητής*), tímto se označovali nejen samotní sportovci, ale i účastníci *músických* závodů. Od 4. století př. Kr. se takto ovšem nazývali pouze závodníci profesionálové *gymnického* *ἀγών*. Protikladem k pojmu *ἀθλῆται* v antickém světě byli *idiótai* (*ιδιώται*, sg. *ιδιώτης*), čili necvičení, duševně či tělesně nezpůsobilí občané, lidé, kteří se odmítali účastnit veřejného života obce; byli to tedy lidé, kteří neprošli výchovou spočívající v tělesných aktivitách (Fassati et al., 1982; Zamarovský, 2003).

Cíle

Za hlavní cíle této práce jsme si stanovili následující body:

- shrnout a vyložit sportovní tituly *gymnického* *ἀγών* v antickém řeckém světě;
- ke zmíněným starořeckým sportovním titulům doplnit jejich nositele (všechny, či ty nejvýznamnější) a vytvořit tak přehled těch nejúspěšnějších představitelů nejoblíbenějších a nejdůležitějších druhů *gymnického* *ἀγών*, osob, které požívali v antice obrovské slávy;
- určit vztah starořeckého ideálu *ἀριστεῖον/-iā* k tehdejšímu sportu.

Metodika

Jedná se o teoretickou práci, pro kterou byla data získávána hlavně z pramenné a relevantní odborné literatury.

Použitými metodami byly především sběr primárních a sekundárních dat (studium řecké pramenné literatury a odborné historické literatury). Postup a kritéria výběru pramenů byly závislé na typu literatury a jeho vztahu k tématu článku; šlo především o lyriku, historickou a filosofickou literaturu.

Jako způsob zpracování dat sloužila komparace výsledků bádání v pramenné a jiné odborné literatuře, dále kritika pramenů, interpretace a syntéza.

Výsledky

Airsteia/aristeion

Antické atletické soutěže, jež byly oceňované speciálními tituly, Řekové pokládali za ty nejvýznamnější. Vznik a udílení těchto titulů také výrazně souviselo s aktuálním způsobem vedení boje. Důležitost soutěžního střetu mykénské válečné aristokracie na dvoukolových bojových vozech zrcadlící způsob vojenských soubojů *hippeis*, *ἵππεύς*⁵, kterou nám velmi dobře, a jistě se zkušeností znalého diváka, zachytil Homér (1980) ve XXIII. zpěvu své *Iliady* při popisu *ἄθλα ἐπὶ Πάτροκλῳ* (*áthla epi Patroklói*), byla po *hoplitské* (*hoplítēs*, *ὀπλίτης*, těžkooděnc) reformě nahrazena především prostým během, jenž mohl nejspravedlivěji porovnat *areté* (*ἀρετή*)⁶ soupeřů a umožnit vítězství toho nejlepšího. Tato reforma v 8. a 7. století př. Kr. se pro řecký svět stala významnou událostí, jež proměnila nejen sport, ale i samotné ctnosti (především *ἀριστεῖα*) a způsob života tehdejší společnosti. S tímto dále souviselo spojení jednotlivých sportovních soutěží v *pentathlon* (*πένταθλον*)⁷ na 18. hrách v Olympii v roce 708 př. Kr. (Newby, 2006) a vznik *hoplitedromu* (*ὀπλείτης*, běhu těžkooděnců) v roce 520 př. Kr. zavedeného na 65. olympijských hrách. *Πένταθλον* souvisel s nutností růstu *ἀρετῇ* Hellénů⁸ jako obránců vlastní *polis*, *πόλις*⁹, což byla podle nás jedna z hlavních příčin toho, že Řekové (alespoň jednotlivé větší městské státy) dokázali po dlouhou dobu ubránit vlastní svou bodu proti vnitřnímu (otroci) i vnějšímu nepříteli.

Způsob boje, *ἀριστεῖον/-iā*, *ἀρετή* a celkově sportovní *ἀγών* byly pro řecký svět vzájemně propojené prvky a typy, které se nedaly oddělit. Toto je jeden ze znaků antické řecké kultury – vzájemná neoddelitelná propojenost jednotlivých typů, životních oblastí a vyjádření. Jeden ze znaků pravé kultury jako protipólu civilizace, jak o tom blíže pojednával německý filosof Oswald Spengler (2011), jenž zastával názor

⁴*Κότταβος*, picí házečí hra v Řecku, soutěžící se měli trefovat do misky (*kottabeion*) či bazénku a při hodu nic nerozlít.

⁵Jezdecká aristokracie, aristokrat – válečník, bojovník na voze, vozataj.

⁶Zdatnost, ale i dokonalost, excelence duše, ctnost, dobrost, poctivost, blaho; etická, praktická i občanská hodnota. Obdobně jako *ἀριστεῖον/-iā*, *ἀγών*, *καλοκάγαθία* (*kalokagathia*) a jiné starořecké typy, jde o těžko přeložitelný termín.

⁷*Πένταθλον* tvořily následující disciplíny – *δρόμος* (běh na jeden *stadíon*, *στάδιον*), *ἄλμα* (skok do dálky), *ἄκον* (hod oštěpem), *δίσκος* (hod diskem), *πάλη* (zápas).

⁸Čili Řeků; Řekové se takto sami nazývali podle svého bájného předka Helléna, syna Deukalióna a Pyrrha. S nymfou Orseidou Hellén zplodil Aiola, zakladatele kmene Aiolů, Dóra, zakladatele kmene Dóřů, a Xútha, otce Achaia a Ióna, zakladatelů dalších dvou stejnojmenných řeckých kmenů.

⁹*Πόλις* (pl. *πόλεις*) byla typem starořeckého městského státu, který se vyvinul už v archaickém období.

o střídání a transformování kultury v civilizaci směřující k nevyhnutelnému zániku, a poté vzniku nové kultury, či významný ruský filosof Nikolaj Berdajev (2004, 12–14), který napsal, že „*noc* (myšlena je kultura, která povstává po pádu civilizace – pozn. autora) *není o nic horší než den, o nic méně božská, v noci září hvězdy, noc má svá zjevení, jež nezná den, noc je původnější, živelnější než den. Propast (Ungrund) Jakoba Böhma se rozevírá pouze v noci. Den ji zahluje příkrovem [...] Noc je více metafyzická a ontologická než den. Denní háv je nejen v přírodě, ale i v dějinách nestálý, nemá hloubku.*“ Ve dne naší epochy (civilizaci) „*se rozevěřela propast bytí*“ byli „*jsme postaveni tváří v tvář prazákladům života*“, objevili jsme „*sílu nezvratného osudu*“. To znamená, „že jsme vstoupili do noci“ (nové a vyšší kultury – pozn. autora). Podrobněji se tomuto vztahu Řeka ke kultuře a civilizaci věnujeme na jiném místě (2015a).

S politickými událostmi v Řecku souvisely mnohé změny v rovině sportu. Hlavní reakcí na hrozící perskou agresi byl vznik a zavedení běhu *óπλίτης* na různé slavnosti a hry. Ale i v oblasti ideálů, obzvláště v chápání *ἀριστεία/-ῖον*. Perské vojsko mělo silné lučištníky, na což Řekové reagovali zvýšením výcviku zdatnosti těžkooděnců a začali útočit v běhu (Pausaniás, 1974; Sekunda, 1998), aby překonali co nejrychleji *Ουδενός χωρίον* (*oudenos chorion*, území nikoho) a zkrátili tak dobu, po níž by byli vystaveni nepřátelské střelbě. Hlavní reakcí v *gymnickém ἀγών* bylo zmíněné zavedení běhu těžkooděnců a povýšení této disciplíny mezi ty nejdůležitější, o čemž svědčí speciální titul, který vítězové v *óπλείτης* získávali (podrobněji níže při samotném srovnání titulů). Původně se závodilo v plné zbroji, později jen s helmou a štítem, případně holenicemi¹⁰, běhalo se bez rozběhů, takže startovali všichni *ἀθλῆται* dohromady, což mělo odkazovat na stísněné místo při boji ve *falanzě* (*φάλαγξ*) (Kouřil, 2013; Kouřil, 2015a; Potter, 2012).

Už v předklasické době došlo prostřednictvím jezdecké aristokracie ke klasifikaci válečníka, který se tak mohl účastnit veřejných záležitostí. Místo ve vojenské formaci mužům současně zaručovalo i účast na politickém a veřejném životě v obci. „*V polis znamenají stav vojenský a občanský totéž*“ (Vernant, 1995, 44). S *těžkooděnci* se vojenství demokratizovalo; už nebylo privilegiem aristokracie. Tímto se mění psychologie, etika a společenské postavení válečníků; těmi se mohli stát všichni, kdo si byli schopni pořídit výzbroj. Podle Vernanta (1995) bychom mohli aristokrata – válečníka (*ἵππεύς*) přirovnat k homérskému héroovi – vozataji, ne však k občanovi – těžkooděnci (*óπλίτης*). *Ἀριστεῖον/-ῖα* reflektovala vojenskou hodnotu bojovníka; u *ἵππεύς*

šlo o osobní převahu měřenou soubojem a neohrožeností. V bitvě se v osobních soubojích střetával *promachos*, *πρόμαχος*¹¹ se svým soupeřem; poháněn byl zuřivostí inspirovanou bohem (*menos*, *μένος*) a hněvivým bojovým vytržením (*lyssa*, *λύσσα*). S *óπλίτης* poté přišla i nová taktika a tedy i nový výcvik bojovníků. *Óπλίτης* neznal osobní souboj jako *héroi* či *ἵππεύς*. Musí dokonce „*umět odolat pokušení čistě individuálního hrdinství. Bojuje bok po boku, je cvičen, aby uměl udržet jednotnou řadu, pochodovat ve formaci, vrhnout se proti nepříteli vyrovnaným krokem, ani uprostřed vřavy nesmí opustit své místo*“ (Vernant, 1995, 45). *Sófrasyné*, *σωφροσύνη* (sebeovládání, uměřenost, poslušnost) se stala novou válečnickou ctností brzdící instinktivní hnutí, jež by dokázalo narušit formaci; tato nahradila *thymos*, *θῦμός* (vášeň, touha), hlavní ctnost *ἵππεύς*. Pouze takto, prostřednictvím *σωφροσύνη*, se mohla uplatňovat *ἀριστεία óπλίτης*, jako součást společného manévru, útoku, obrany, soudržnosti, masového nátlaku... *Eris*, *Ἔρις* (touha porazit protivníka¹²) se podřizovala *filii*, *φιλία*, duchu společenství (Vernant, 1995). Řečtí aristokraté věřili, že skutečnou zkouškou mužné ctnosti bylo vítězství v bitvě – vítězství, které nebylo pouze fyzickým zdoláním nepřítele, ale důkazem o těžce vydobyté *ἀρετή*. Právě na tyto ideály se přesně hodí pojem *ἀριστεία*, jenž byl později použit pro bezpomocné dobrodružství epické hrdiny (Jaeger, 1973).

V samotném chápání *ἀριστεία* můžeme v řeckých dějinách horizontálně sledovat dvě roviny (Kouřil, 2015a):

- *ἀριστεία* související s jezdeckou aristokracií (*ἵππεύς*),
- *ἀριστεία* související s těžkooděnci (*óπλίτης*).

O *ἀριστεῖον/-ῖα* můžeme ovšem pojednat i ve vertikální rovině:

- *ἀριστεία*, již se měřila hodnota válečníka založená na konkrétním způsobu boje a podle této nutnosti,

¹⁰Přilba a holenice zůstaly *ἀθλῆται* nejspíše proto, aby si občané co nejvíce zvykali na pohyb v holenicích a ztížený dech v přilbě. Hlavní částí, která však nesměla být z *óπλείτης* vyjmuta byl štít – *hoplon* (*ὄπλον*), *aspis* (*ἀσπίς*). Jeho důležitost spočívala v tom, na rozdíl od jiných částí zbroje, kterými bojovník bránil sebe, že právě štítem chránil soudržnost celé *φάλαγξ*. Štítem *óπλίτης* nebránil ve *φάλαγξ* sebe, ale svého souseda po levici a jej pak chránil druh po jeho pravici; pokud by bojovník ztratil svůj štít (což bylo současně považováno za velkou potupu), přirozenost by jeho souseda nalevo nutila vlastním štítem chránit sebe, což by následně rozložilo celý vojenský útvar *φάλαγξ*.

¹¹Dalo by se přeložit snad jako „vpředu/v první řadě bojující“; byl to tedy přední bojovník. *Πρόμαχος* (bojující v první řadě) byl i jeden z neznámějších epitetů řecké bohyně Athény.

¹²Ale také svárliвість, soutěživost, závod, boj.

- *ἀριστεῖον* chápáná jako cena/ titul pro nejlepšího bojovníka, o čemž se po bitvě častokrát rokovalo.

Prvním titulem, souvisejícím tedy z části (ne úplně) s *ἀθλεται* byla zmíněná *ἀριστεῖον*. *Ἀριστεῖον*, jako cena pro nejlepšího bojovníka, ale i *ἀριστεῖα*, jako hodnota válečníka. Skvělý *ἀθλητής* byl povětšinou i výtečným válečníkem. Z těchto důvodů zmíněný titul řadíme mezi tituly starořeckých *ἀθλεται* jako ideál, jenž je anticioval.

Z řeckých dějin získal nejceněnější *ἀριστεῖον* ten nejlepší bojovník od Thermopyl, jímž byl in memoriam zvolen spartský *pair* Dienekes. Muž, jenž s klidem odpověděl na zvolání, že barbarských (perských) lučištníků je tolik, vystřelí-li všichni současně salvu, zastře množství jejich šípů slunce, tím, že je to výborné, jelikož pak budou bojovat ve stínu (Hérodotos, 2004). Jinou *ἀριστεῖον* obdrželi bojovníci z bitvy u Marathónu – dostali titul „bojovníci od Marathónu“ (Cartledge, 2012). Po námořním střetu u Salamíny dali Spartané odměnu za statečnost jejich veliteli Eurybiadovi; Themistoklovi pak dali cenu za moudrost, olivový věnec a ten nejkrásnější vůz, jaký měli (Plútarchos, 2006).

Pro podrobnější náhled a lepší chápání *ἀριστεῖον/-ία* a dalších řeckých typů nám pomůže následující událost. Když na konci spartské hegemonie v Řecku v 70.–60. letech 4. století př. Kr. vtrhli do Sparty Thébané a jejich spojenci (pro tuto výpravu na Peloponés měli Thébané se spojenci asi 40 000 armádu těžkooděnců) v čele s Epameinóndem a jeho posvátnou skupinou¹³, velmi se vyznamenal mladík Isadas. Dejme nyní slovo Plútarchovi: „*Foibidův syn Isadas poskytl nejen svým spoluobčanům, ale myslím i nepřátelům, krásnou a obdivuhodnou podívanou. Vynikal tělesnou krásou i silou, byl ve věku, kdy chlapci dospívají v muže* (18 či 19 let – pozn. autora) *a jsou v nejlepším rozkvětu. Právě si natíral tělo olejem, a tak vyběhl z otcova domu bez šatu i bez ochranné zbroje, v jedné ruce držel oštěp, v druhé meč a hnál se středem bojujících, vrhl se mezi nepřátele, a koho potkal, toho zasáhl a zabil. Sám nebyl nikým zraněn, buď, že ho pro jeho statečnost chránil bůh, nebo připadal nepřátelům jako nějaká vyšší a mocnější, nadlidská bytost*“ (Plútarchos, 2007, 107). Isadasovi byl od eforů (sg. *ἔφορος*, dohlížitel)¹⁴ za tuto statečnost dán věnec, ale současně i pokuta 1000 *drachem*¹⁵, jelikož bojoval beze zbroje a vystavil se tak nebezpečí. I když zde byla jeho statečnost podle dochovaných zpráv největší, *ἀριστεῖον* pro vlastní nerozvážnost neobdržel. Nechoval se totiž jako ukázněný bojovník! Tuto podle všeho získal Archidámos, „*který znamenitě bojoval, vyzbrojen silou duševní*

i tělesnou hbitostí, rychle přebíhal úzkými uličkami města na místa, kde zuřila nejprudší bitva, a všude se svým malým oddílem odrážel nepřátele“ (Plútarchos, 2007, 107). Tento příklad dokládá víc než co jiného, jakým vývojem postupně prošlo chápání *ἀριστεῖον/-ία* a co bylo pro soudobé Řeky nejdůležitější. Kdyby Isadas žil o několik století dřív (před Trojou), opěvoval by Homér jeho činy jako rovné činům Achillea, Aianta či Dioméda a *ἀριστεῖον* by jistě obdržel. Isadova doba byla ovšem jiná, válečnický styl soudobé *πρόμαχος* nebyl založen na síle jedince/ů, jeho schopnosti porazit nepřítele, ale na síle skupiny, poslušnosti a soudržnosti. Proto byla *ἀριστεῖον* udělena Archidámovi bojovnímu ve skupině.

Obdobným případem jako Isadův byl další případ ze Sparty – Isadův předchůdce Aristodémos, jediný přeživší z tří set *pairů* od Thermopyl. Hérodotos (2004, 437–438) ve svých *Dějinách* píše, že „*dva muži z oněch tří set, Eurytos a Aristodémos, byli Leonidou z tábora propuštěni a leželi ve vsi Alfenoí, protože měli velmi nemocné oči. Měli možnost se dohodnout a společně se zachránit do Sparty, nebo kdyby se nechtěli vrátit, spolu s ostatními zemřít. Nemohli se však shodnout a jejich mínění se rozcházela, a tak, když se Eurytos dovedl, že Peršané Řeky obešli, požádal o zbroj, oblékl ji a přikázal svému heilótovi, aby ho vedl do bitvy. Heilót ho tam dovedl a utekl, on pak se vrhl doprostřed boje a padl. Aristodémos však prý ztratil odvahu a zůstal. Kdyby byl Aristodémos sám nemocen a vrátil se do Sparty, nebo kdyby se vrátili oba společně, pak by jim Spartané nejspíše nic nevyčítali. Když však jeden z nich zahynul a druhý, ač byl ve stejném postavení, zemřít nechtěl, nutně musel proti Aristodémovi propuknout veliký hněv*.“ Aristodémos poté ve Spartě zažíval to největší opovržení, hanbu a potupu; nikdo s ním nepromluvil a nazývali jej zběhem. Rok po bitvě u Thermopyl následovala bitva u Platají, jíž se také zúčastnil, a podle Hérodota zde vykonal ty nejudatnější činy. Po bitvě na rokování o udělení *ἀριστεῖον* těm nejstatečnějším Spartané odmítli tuto poctu udělit někomu, kdo „*zjevně vyhledával smrt, zuřivě vybíhal ze šiku a vykonal veliké činy*“ (Hérodotos, 2004, 509–510). Tuto poctu udělili raději jiným, kteří také učinili statečné činy, i když v menší míře, a nechtěli zemřít¹⁶.

¹⁴Úderná jednotka Thébanů; elitní oddíl 300 těžkooděnců zavedený slavným antickým vojevůdcem a filosofem Epameinóndem.

Celkem pět vysoce postavených úředníků ve Spartě.

¹⁵1 *δραχμή* byla stříbrná mince o váze 6,32 gramů, tvořilo ji 6 obolů (sg. *ὀβολός*).

¹⁶*Ἀριστεῖον* zde byla udělena Spartánovi Amomfarétovi, Poseidóniovi a Filokyónovi.

Aristodémos zde našel svou smrt, ale to, že jeho boj naplňoval μένος a λύσσα, a nedržel se morální disciplíny σωφροσύνη, znamenalo, že nezískal ἀριστεῖον, i když předvedl boj hodný Homérových héraů, jejichž ἀριστεία byla za obdobné činy tou nejlepší. Toto je ten moment, kde můžeme hledat proměnu válečné a společenské psychologie řeckých bojovníků.

Získat ἀριστεῖον, tedy být označen za nejlepšího, znamenalo pro Řeky opravdu hodně. Ti, kdož ji obdrželi, byli svými obcemi velmi ctěni. Její zisk by se dal přirovnat k vítězství na olympijských hrách.

Jak jsme se již zmínili, důležitost jednotlivých sportovních disciplín se i dnes dá stanovit podle souběžného společenského vývoje a především dle udělování speciálních titulů, obzvláště na největším antickém sportovně-náboženském podniku – hrách v Olympii. Obdobně jako se tyto daly určit v homérské době podle pořadí a rozsahu jejich popisu Homérem a hodnoty udělovaných cen (nebo spíše věcí dávaných do středu k ukořistění¹⁷) účastníkům každého jednoho ἀγών.

Pro větší ilustraci přikládáme přehled homérských sportovních disciplín z *Iliady* s počtem veršů, který jim zde autor věnuje, seřazený sestupně (Decker, 1995; Όμηρος, 1898; Prach, 1998):

- závod dvojspréží válečných vozů (συνωρίς) – 391 veršů,
- běh (ποδωκείην) – 58 veršů,
- pěstní souboj (πυγμή) – 47 veršů,
- zápas (πάλη) – 40 veršů,
- lukostřelba (τοξικός) – 34 veršů,
- souboj s dalekostinným oštěpem (όπλομαχία s δολιχόσκιος ἔγχος) – 28 veršů,
- hod železným kotoučem/diskem (βολή σόλος/ δίσκος) – 24 veršů,
- hod kopím (ῥίμα) – 14 veršů.

Olympionikés

Každý olympijský vítěz získával titul *olympionikés* („olympijský vítěz“); vyskytují se však i názory, které tento titul přisuzují pouze vítězům v πένταθλον (Reitmayer, 1977; Sábl, 1960; Sábl, 1968), čímž by logicky vyzvedávaly důležitost této antické nejvšestrannější soutěže, jejíž soutěžící bývali těmi nejkrásnějšími muži Hellady. Aristotelés ze Stageiry (in Sábl, 1960, 110) k tomuto napsal: „Kdo má rychlé anebo vytrvalé nohy, je běžcem; kdo má sílu, již stiskne soupeře, je zápasníkem, a kdo umí soka zasáhnout silným úderem, je rohovníkem; kdo dokáže toto obojí, je pankratistou. Kdo je však ve všem mistr, je pětibojařem.“ Níže (Tabulka 1) přikládáme seznam nejslavnějších pětibojařů antického světa.

Jméno her

Čtí nejrychlejšího z Řeků, tedy vítěze v běhu na jeden στάδιον, zvaného δρόμος, στάδιοδρόμος (*stadiódromos*) či pouze στάδιον, bylo to, že se po něm pojmenovávaly celé dané olympijské hry. Dle vítěze v δρόμος a čísla těchto her se v Řecku určoval kalendář a významné události¹⁸ (Štaud, 2015). Délka tratě tohoto závodu se lišila podle místa slavností, kupř. v Olympii měřil 192,27 metrů, v Athénách 184,9 metrů či v Delfách 177,6 metrů. Název konkrétních olympijských her podle jména vítěze v δρόμος a názvu jeho rodné obce se stalo významnou formou propagace určité πόλις či daného politického zřízení. Význam a sláva těchto vítězů byla spojena i s faktem, že šlo o první a základní (do 13. her včetně též jedinou) sportovní disciplínu vzniklých, či snad spíše obnovených olympijských her z roku 776 př. Kr. Tabulka 2 ukazuje vybrané nejlepší běžce této tratě do vzniku titulu *trias-tés* (τριαστής, pl. τριασται), jelikož v opačném případě bychom se z velké části opakovali.

Díky této tabulce si můžeme povšimnout zřejmého faktu, že první hry ovládali běžci z okolí Olympie (Élida); brzy byli ovšem vystřídáni ἀθλεται z peloponéské Messénie. Sportovní sláva této πόλις byla ovšem brzy smazána, když Messéňané podlehli sousední Spartě a byli povětšinou zotročeni (nadlouho tak zmizeli i ze seznamu olympijských vítězů, znovu se v něm objevují až po osamostatnění a obnově své pozice po pádu spartské hegemonie a nástupu nadvlády thébské). Toto také značně přispělo k jednoznačnému ovládnutí sportovní Olympie Spartou.

Nejlepší z Řeků

Ἀθλητής, který na hrách v Olympii zvítězil v ὀπλείτης, získal vysoce ceněný titul „nejlepší z Řeků“ (Sábl, 1960). Vytvoření nového titulu pro toto sportovní soupeření zařadilo běh ὀπλείτης na nejvyšší úroveň mezi jednotlivými druhy ἀγών. Jeho napojení na život ve společnosti (hlavně v politicko-vojenské rovině) a praktičnost je dalším důkazem neoddelitelnosti jednotlivých složek antické kultury. Níže přikládáme seznam vybraných ἀθλεται, kteří měli právo zvatí se „nejlepšími z Řeků“ (Tabulka 3); v tomto, abychom se neopakovali, nezmiňujeme držitele titulu τριαστής (tyto zachycuje Tabulka 4), jež byli většinou mimo jiné i vítězi v běhu ὀπλείτης.

¹⁷Nad hroby zemřelých králů a hrdinů se často pořádaly různé smuteční hry, přitom mnohdy platilo, že „kořist válečníků je stejně jako ceny pohřebních her pokládána ἐς μέσον“ (do středu – pozn. autora) (Detienne, 2000, 103). Střed hrál významnou roli v mnoha oblastech života antických Řeků.

¹⁸Např. ve druhém roce 75. olympijských her, kdy v běhu na jeden στάδιον zvítězil Astylos z Krotónu, porazili Hellénové barbary v bitvě u Plataj.

Tabulka 1

Seznam nejslavnějších pětibojařů antiky a doba jejich olympijského vítězství (Christesen, 2012; Kouřil, 2015a; Kouřil, 2015b)

Lampis ze Sparty	708 př. Kr. (18. OH); první vítěz v <i>πένταθλον</i>
Filombrotos ze Sparty	684 př. Kr., 680 př. Kr., 676 př. Kr., 668 př. Kr. (24., 25., 26., 28. OH)
Eutelidás ze Sparty	628 př. Kr. (38. OH); jediný vítěz v <i>πένταθλον</i> dorostenců, zvítězil zde i v <i>πάλη</i> ¹⁹ dorostenců; při dalších olympijských hrách (624 př. Kr. – 39. OH) snad i vítěz <i>πένταθλον</i> mezi muži
Akmatidos ze Sparty	500 př. Kr. (70. OH)
Euthyklos z Loker	488 př. Kr. (73. OH)
Hieronimus z Andru	480 př. Kr. (75. OH); vítězí za stavu 2 ku 2 vítězstvím v <i>πάλη</i> a poráží Tísamena z Elejí (později známého věštce Spartanů); nebo Theopompos z Erean
Xenofón z Korintu	464 př. Kr. (79. OH); mimo <i>πένταθλον</i> zvítězil i v <i>δρόμος</i> ²⁰ , šlo poprvé o vítězství v této kombinaci závodů; Myrónův <i>Diskobolos</i> mohl snad zobrazovat tohoto <i>άθλητή</i> ²¹
Pýthokleos z Élidy	452 př. Kr. (82. OH)
Ceton z Loker	448 př. Kr. (83. OH)
Ikkos z Tarentu	444 př. Kr. (84. OH)
Stomiós z Elejí	372 př. Kr. (102. OH)
Hysmón z Élidy	364 př. Kr. (104. OH)
Timón z Élidy	328 př. Kr. (113. OH)
Aischinés z Élidy	252 př. Kr. (132. OH); poté zvítězil ještě jednou (snad na následujících hrách)
Tímón z Élidy	196 př. Kr. (146. OH); vítěz této či následující olympiády, možná ale také obou
Démétrios ze Salamíny	229 po Kr., 233 po Kr. (252., 253. OH); vítěz těchto olympiád v <i>πένταθλον</i> a v <i>δρόμος</i> ; v <i>δρόμος</i> zvítězil ještě v roce 237 po Kr. (254. OH)
Aurelios Metrodóros z Kyziku	233 po Kr. (253. OH)
Asklépiadés z Korintu	241 po Kr. (255. OH)

Triastés

Vítěz tří běžeckých disciplín, které tvořil *δρόμος*, *δίαυλος* a *όπλείτης*, na týchž hrách v Olympii (zpravidla odběhaných v jeden den – jednotlivé rozběhy i finále!), obdržel čestný titul *τριαστής*, trojnásobný vítěz (tento si za celou historii olympijských her vydobylo pouze sedm či osm *άθληται*). Poprvé jej získal Fanás z Pellény; nejslavnějším sprinterem starověku se však stal Leónidás z Rhodu, který si ho vydobyl dokonce čtyřikrát za sebou! Více než 1× (konkrétně 2×) jej získali ještě Hermogenés z Xanthu, pro rychlost svých nohou zvaný *Ίππος* (Hippos, kůň), a Níkokleos z Akriónu. Podrobnější přehled podává Tabulka 4.

Paradoxos

Dále existoval také speciální titul pro těžké *άθληται*, tzv. *paradoxos* (*παράδοχος*, pl. *paradoxoi*)/*paradoxonikés* (*παράδοξονίκης*, pl. *paradoxonikai*), neboli nečekaný či neuvěřitelný vítěz. Tento získal týž vítěz

*παγκράτιον*²² a *πάλη* v jeden den, čehož vzorem byl Hérakles a jeho dvojnásobné vítězství. Hérakla dokázalo napodobit pouze sedm (respektive deset) *άθληται* (šlo však už o profesionální atlety). „Prvním po Héraklovi“ (... *άφ' Ηρακλέους*) by měl být zván Tímasitheos z Krotónu či Delf, který sice dokázal zvítězit v *παγκράτιον* a *πάλη* na 67. hrách v roce 512 př. Kr., avšak titul *παράδοχος* mu udělen nebyl. To snad proto, že tento ještě neexistoval; v opačném případě by jej ale měl právo nosit. Doba mezi tímto *άθλητής* a tím, komu byl onen titul přisouzen, je velmi dlouhá – plných 300 let, tedy 75 olympiád – což názor o neexistenci titulu *παράδοχος* v době Tímasitheova vítězství celkem potvrzuje. „Prvním po Héraklovi“ byl tak až

¹⁹Palé, zápas.

²⁰Dromos, nejkratší běžecký závod v Řecku.

²¹Podrobněji viz Kouřil, 2015b.

²²Pankration, čili všeboj, kombinace *πάλη* a *πυγμή* (pygmé, boxu).

Tabulka 2

Výběr vítězných běžců v δρόμος do vzniku titulu τριαστής, respektive zavedení ὀπλείτης a doba jejich olympijského vítězství (Christesen, 2012; Christesen & Martirosova-Torlone, 2013; Kouřil, 2015a)

Koroibos z Élidy	776 př. Kr. (1. OH)
Antimachos z Élidy	772 př. Kr. (2. OH)
Androklos z Messénie	768 př. Kr. (3. OH)
Polycharés z Messénie	764 př. Kr. (4. OH)
Aischinés z Élidy	760 př. Kr. (5. OH)
Oibótás z Paleia (Dymé)	756 př. Kr. (6. OH)
Daiklés z Messénie	752 př. Kr. (7. OH)
Antiklés z Messénie	748 př. Kr. (8. OH)
Xenodokos z Messénie	744 př. Kr. (9. OH)
Dotadés z Messénie	740 př. Kr. (10. OH)
Leocharés z Messénie	736 př. Kr. (11. OH)
Oxythemis z Koroneie	732 př. Kr. (12. OH)
Dioklés z Korinthu	728 př. Kr. (13. OH)
Dasmón z Korintu	724 př. Kr. (14. OH)
Orsippos z Megary	720 př. Kr. (15. OH)
Pythagoras ze Sparty	716 př. Kr. (16. OH)
Athéradas ze Sparty	700 př. Kr. (20. OH)
Pantaklés z Athén	696 př. Kr. (21. OH) a 692 př. Kr. (22. OH)
Ikaros z Hyperésie	688 př. Kr. (23. OH)
Kleoptolemos ze Sparty	684 př. Kr. (24. OH)
Thalpis ze Sparty	680 př. Kr. (25. OH)
Kallisthenés ze Sparty	676 př. Kr. (26. OH)
Charmis ze Sparty	668 př. Kr. (28. OH)
Chiónis ze Sparty	664 př. Kr. (29. OH) + 660 př. Kr. (30. OH) + 656 př. Kr. (31. OH); zvítězil na všech těchto hrách v δρόμος i δίαυλος ²³
Gylis ze Sparty	648 př. Kr. (33. OH)
Olyntheus ze Sparty	628 př. Kr. (38. OH) a 620 př. Kr. (40. OH)
Gelón ze Sparty	604 př. Kr. (44. OH)
Euryklés ze Sparty	592 př. Kr. (47. OH)
Hippostratos z Krotónu	564 př. Kr. (54. OH) a 560 př. Kr. (55. OH)
Ladromos ze Sparty	552 př. Kr. (57. OH)
Agatharsos z Kerkýry	536 př. Kr. (61. OH)
Anochos z Tarentu	520 př. Kr. (65. OH); vítěz δρόμος a δίαυλος

roku 212 př. Kr. nazván Kapros z Élidy a „sedmým po Héraklovi“ Níkostratos z Kilikie roku 37 po Kr. Tato další vítězství následovala v relativně brzkých intervalech po sobě. To ovšem také vedlo k tomu, že se *hellanodikové*²⁴ a další organizátoři her snažili zisku tohoto titulu zabránovat, čehož jsou dokladem dva další *ἀθλῆται*, kterým to bylo znemožněno buď nespravedlivým odnětím vítězství, nebo zrušením jedné z disciplín před konáním olympijských slavností. Důvodem těchto snah mohla být snad jakási degradace mytologicky vyzdvihovaného Héraklova nadpozemského

výkonu. Přehled *ἀθλῆται*, nositelů titulu *παράδοχος*, a několika dalších, jímž toto bylo znemožněno, ukazuje Tabulka 5.

²³*Diaulos*; běh na 2 délky *στάδιον*; *δρόμος* s otočkou.

²⁴Rozhodčí („soudci Hellénů“ – Řeků), kteří dohlíželi na řízení her (Cartledge, 2012). V době, kdy byla hry pořádající Élís královstvím, měl funkci *hellanodikḗ* král (Zamarovský, 2003). Na svůj úřad se tito sportovní soudci museli připravovat deset měsíců, nechat se vyučovat a přijímat rady od tzv. *exegetḗ*; měli též kontrolovat zdatnost *ἀθλῆται*, kterým se na přípravném předolympijském táboře v Élidě říkalo *θλητῆς* (*thlipsis*, přimáčknutí) (Sábl, 1960).

Tabulka 3

Seznam vybraných vítězů ὀπλείτης mimo držitele titulu τριαστής (Christesen, 2012; Kouřil, 2015a)

Dámaretos z Héraionu	520 př. Kr., 516 př. Kr. (65., 66. OH); první vítěz této disciplíny
Frikios z Thessálie	508 př. Kr. + některé další hry, nejspíše hned ty následující z roku 504 př. Kr. (68., 69. OH)
Lycos z Thesálie	452 př. Kr. (82. OH)
Lyceinos z L?	448 př. Kr. (83. OH)
Mnésibúlos z Elateie	161 po Kr. (235. OH); vítěz δρόμος a ὀπλείτης (poslední známý vítěz této disciplíny)

Tabulka 4

Všichni držitelé titulu τριαστής a doba jejich olympijského vítězství (Decker, 1995; Golden, 2005; Kouřil, 2015a)

Fanás z Pellény	512 př. Kr. (67. OH)
Astylos z Krotónu, později Syrakús	480 př. Kr. (75. OH) – jeho vítězství v ὀπλείτης na těchto hrách, a tak i získání titulu τριαστής není jisté, sice jej potvrzuje Papyrus Oxyrrhynchus, ale v tomto je tento zdroj jediný a mohlo jít o omyl či záměnu disciplín; mimo zmíněné hry zvítězil Astylos ještě v δρόμος a δίαυλος v letech 488 př. Kr. a 484 př. Kr. (73. a 74. OH)
Leónidás z Rhodu	164 př. Kr., 160 př. Kr., 156 př. Kr., 152 př. Kr. (154., 155., 156., 157. OH); čtyřnásobný držitel titulu τριαστής (neporažen 16 let! – od roku 164 př. Kr. do roku 148 př. Kr., doby než se konaly 158. OH)
Níkokleos z Akriónu	100 př. Kr., 96 př. Kr. (170., 171. OH) – na obou hrách zvítězil ve všech běžeckých disciplínách! Mimo δρόμος, δίαυλος a ὀπλείτης vyhrál i δόλιχος ²⁵
Hekatomnós z Élidy	72 př. Kr. (177. OH)
Polités z Keramu	69 po Kr. (212. OH); vítězství v δρόμος, δίαυλος a δόλιχος (neobvyklá kombinace vítězství – δόλιχος nahradil ὀπλείτης)
Hermogenés z Xanthu	81 po Kr., 89 po Kr. (215., 217. OH) – 2× získal titulu τριαστής; na hrách mezi těmito dvěma v roce 85 po Kr. (216. OH) neobhájeno pouze vítězství v ὀπλείτης
Aelius Granianus ze Sikyonu	137 po Kr. (229. OH)

Periodoníkés

Vítězové všech panhelénských her, tedy her v Olympii, v Delfách, na Isthmu a v Nemeji, kteří zde zvítězili v jedné periodě, obdrželi titul *periodoníkés* (περιοδονίκην, pl. *periodoníkai*), čili „opakující se vítěz“. Tohoto mohli dosáhnout opravdu jen ti nejlepší z nejlepších. Někteří ἀθλεται onen titul získali dokonce několikrát, kupř. Hérodóros z Megary 10× (některé původní prameny udávají dokonce 17×, což je ale méně pravděpodobné, musel by totiž nepřerušovaně vítězit už jako mladík a neporažen zůstat

do svého věku kolem 85 let); sice byla jeho vítězství v *σαλπιστής*²⁶, tedy ἄγών nikoli *gymnickém*, nýbrž *músickém*, ale i tak by se jednalo o neuvěřitelný výkon. Sportovním rekordmanem vzhledem k tomuto titulu byl Milón z Krotónu 6× v *πάλη*! (Olivonová, 1988; Sábl, 1960; Sábl, 1968). Tento skvělý ἀθλητής dokázal zvítězit 7× v Olympii (jednou jako dorostenec ve 14 letech), a v Delfách, 9× v Nemeji a 10× na Isthmu

²⁵Dolichos; běh vytrvalců na 1356 až 4615 metrů.

²⁶Salpistés (trubač, soutěž trubačů); dále také σαλπικτής či ..

Tabulka 5

Seznam všech držitelů titulu παράδοχος a čtyř dalších ἀθληται, kteří tento titul z různých důvodů neobdrželi, i když snad měli (Kouřil, 2015a)

Timasitheos z Krotónu (či Delf) ²⁷	512 př. Kr. (67. OH); zvítězil v παγκράτιον a πάλη παγκράτιον a πάλη, ale titul παράδοχος mu udělen nebyl; předtím v roce 516 př. Kr. (66. OH) zvítězil v παγκράτιον; jde o sportovce, který dokázal přemoci impozantního Milóna z Krotónu, a tak ukončit jeho 28letou šňůru neporazitelnosti při olympijských slavnostech
Kleitomachos z Théb	216 př. Kr. (141. OH); vítěz παγκράτιον a πυγμή; „prvním po Héraklovi“ nebyl zván buď proto, že vyhrál πυγμή namísto πάλη, nebo proto, že tento titul ještě neexistoval (to by ovšem znamenalo, že jej přímo anticipoval, jelikož titul παράδοχος byl poprvé udělen na následujících hrách); později vyhrál πυγμή ještě 1× a v παγκράτιον skončil jako druhý; na hrách v Isthmu dokázal na jedné slavnostech zvítězit dokonce v πυγμή, πάλη i παγκράτιον
Kapros z Élidy	212 př. Kr. (142. OH); „první po Héraklovi“
Aristomedés z Rhodu	156 př. Kr. (156. OH); „druhý po Héraklovi“
Prótofanés z Magnésie	92 př. Kr. (172. OH); „třetí po Héraklovi“
Stratón z Alexandrie	68 př. Kr. (178. OH); „čtvrtý po Héraklovi“; poté zvítězil v jedné či obou těchto disciplínách ještě jednou, (v πάλη zvítězil po vyškrtnutí dvou jeho soupeřů namočených do uplácení, kterým bylo nařizováno dále postavit šest pokutových soch, tzv. Ζάνες, Diové; šlo o Filostrata z Rhodu a Eudela)
Marión z Alexandrie	52 př. Kr. (182. OH); „pátý po Héraklovi“
Aristeás ze Stratoníky	13 po Kr. (198. OH); „šestý po Héraklovi“
Nikostratos z Aigů v Kilikii	37 po Kr. (204. OH); „sedmý po Héraklovi“
Sokratés z ?	149 po Kr. (232. OH); zvítězil v πυγμή i v παγκράτιον a měl tak být zván „osmý po Héraklovi“, ale vítězství v παγκράτιον mu bylo odňato a předáno jím poraženému finalistovi Dionýsiu
Aurelios Ailix z Foiníky	221 po Kr. (250. OH); vítěz παγκράτιον a favorit na vítězství v πάλη, na které se také přihlásil, ovšem toto bylo chvíli před olympijskými slavnostmi vyřazeno z programu gymnického αγών; čímž mu bylo znemožněno dosáhnout titulu „osmý po Héraklovi“

(Olivová, 1979). Milón byl předmětem mnoha příhod, válečných hrdinství a objektem umění, zmíníme například Pseudo-Simónidův epigram: „*Krásného Milóna socha to krásná. Ten v zápase v Píse sedmkrát vítězství dobyl, aniž kdy k zemi padl sám*“ (Nejstarší řecká lyrika, 1981, 333).

Jako pravý hrdina také tragicky zahynul, když ho po jeho údajném nerozvázném činu roztrhala smečka vlků (Kouřil, 2013; Miller, 2004; Pausaniás, 1973). Hérodóros i Milón byli muži obrovského vzrůstu, kteří připomínali Hérakla a v mnohém i jeho výkony a *modus vivendi* napodobovali.

Ve 2. století př. Kr. bylo možné číst v nápisích *periodoniků*, v čemž můžeme také hledat jistou identifikaci ducha profesionalismu (Hyde, 1921).

V následném vývoji titulu *periodoníkην* vznikl titul *periodonikés teleios* (*periodoníkην τέλειος*), dalo

by se říci úplný či úspěšný vítěz; šlo o neporaženého sportovce, který ve všem zvítězil – prvním takovým vítězem byl *παλαιστής* (zápasník) a *παγκρατιαστής* (*pankratista*) Titus Aelius Aurelius Maron ze Seleukie v Kilikii v dnešním Turecku (Decker, 1995; Gouw, 2009). Později se objevuje i ocenění *periodonikés pantonikés* jako titul pro absolutního vítěze celého okruhu, jímž se nechal zvat císař Nero po své cestě Řeckem a účasti na hellénských hrách a vlastních „vítězstvích“ v nich (Cassius Dio, 2009; Golden, 2005).

Výběr úspěšných nositelů titulu *periodoníkην* poskytuje Tabulka 6.

²⁷Pausaniás udává, že šlo o Krotóniána, ale V. Sábl (1968) píše, že byl pravděpodobněji z Delf.

Tabulka 6

Seznam vybraných držitelů titulu περιοδονίκην a περιοδονίκην τέλειος; ve druhém sloupci je napsaný časový údaj, do něhož získal tohoto titulu(ů) spadl (Gouw, 2009; Kouřil, 2015a)

Milón z Krotónu („Král zápasníků“)	2. polovina 6. století př. Kr.; celkově 6× titul περιοδονίκην v πάλη
Glaukos z Karystu („Boxer od pluhu“)	2. polovina 6. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v πυγμή; vymyslel a zavedl do praxe stínový box ²⁸
Dromeus ze Stymfalu	1. polovina 5. století př. Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v δόλιχος
Dandés z Argu	1. polovina 5. století př. Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v δρόμος a δίαυλος
Theagenés z Thasu	1. polovina 5. století př. Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v πυγμή a (či) παγκράτιον
Ergotelés z Knóssu (později z Himéry)	1. polovina 5. století př. Kr.; celkově 1× titul periodonikés v dolichu
Diagorás z Rhodu	1. polovina 5. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v πυγμή
Dórieos z Rhodu	2. polovina 5. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v παγκράτιον
Sóstratos ze Sikýónu („Akrochersités“, „Lamač prstů“)	1. polovina 4. století př. Kr.; 2× titul περιοδονίκην v παγκράτιον
Hérodóros z Megary	přelom 4. a 3. století př. Kr.; celkově 10× titul περιοδονίκην v σάλπιστής (možná však i více, až 17× tento titul)
Filínos z Kóu	1. polovina 3. století př. Kr.; celkově 4× titul περιοδονίκην v δρόμος a δίαυλος; pětinásobný vítěz na třech olympijských hrách v δρόμος a δίαυλος
Kleoxénos z Alexandrie („Nezranitelný“)	2. polovina 3. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v πυγμή
Moschos z Kolofónu	přelom 3. a 2. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v πυγμή dorostenců
Epithersés z Iónie	přelom 1. a 2. poloviny 2. století př. Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v πυγμή
Isidoros z ? („Aptótos“, „Nesklonitelný“)	1. polovina 1. století př. Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v πάλη
Héras z Frygie	1. polovina 1. století po Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v παγκράτιον
P. Ailios Alkandridás ze Sparty	1. polovina 2. století po Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v πάλη
M. Aurelios Demetrios z Alexandrie	1. polovina 2. století po Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v ?
M. Aurelios Démostratos Damas ze Sardů	1. polovina 2. století po Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v παγκράτιον; dostal také čestné občanství 9 měst
M. Ulpios Firmos Domestikos z Efesu	2. polovina 2. století po Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην nejspíše v παγκράτιον
Mnésibúlos z Elateie	2. polovina 2. století po Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην – jednou v δρόμος a jednou v όπλειτης
M. Aurelios Asklepiades, Hermodóros	2. polovina 2. století po Kr.; celkově 1× titul περιοδονίκην v παγκράτιον
Valerios Eklektos ze Sinópy	přelom 1. a 2. poloviny 3. století po Kr.; celkově 3× titul περιοδονίκην v κήρυς ²⁹
Klaudios Rufus z Písy	2. polovina 3. století po Kr.; celkově 2× titul περιοδονίκην v παγκράτιον
περιοδονίκην τέλειος	
Titus Aelius Aurelius Maron ze Seleukie (?) v Kilíkii	začátek 2. století po Kr.; neporažen v πάλη a v παγκράτιον
Lucius Septimius Aurelius Serapion z Alexandrie	1. polovina 3. století po Kr.; neporažen v δρόμος
Claudius Rufus ze Smyrny	1. polovina 3. století po Kr.; neporažen v jedné z těchto disciplín: πάλη, πυγμή, παγκράτιον

²⁸Skiamachein (σκιᾶμαχεῖν) dle σκιᾶ (=stín); šlo o druh tréninku πυγμή.

²⁹Kérykés, soutěž hlasatelů, heroldů..

Závěr

V této práci jsme se podrobněji zaměřili na antické řecké, především olympijské, tituly udělované těm nejlepším *ἀθλεται* v *gymnickém ἀγών* a jejich nejslavnější nositele. Pro větší autentičnost jsme se rozhodli psát většinu základních termínů v klasické řečtině a alfabetě v základním tvaru. Příkládané tabulky mají tyto tituly zasadit i do konkrétního rámce.

Antičtí *ἀθλεται*, které zde zmiňujeme, byli většinou (ze známých a zachovaných údajů) ti největší sportovci a mnozí z nich i výteční vojáci, kteří cítili silnou dvojí identitu, jež byla v dějinách spíše výjimkou. V první řadě se považovali za Řeky/Hellény, kteří byli na vyšší kulturní úrovni než cizinci/barbaři; za druhé se považovali za silné vlastence také v rámci vlastních *πόλεις*. Dá se říci, že svůj městský stát považovali za stát v nad-národě Hellénů. I proto Řeckem silně otřásl kupř. zjištění vztahující se k spartským otrokům (sg. *heilót*, *εἰλώτης* či *εἴλως*), učiněné Athéňany před Peloponéskou válkou, když během pomocné výpravy do Sparty po tamějším ničivém zemětřesení zjistili, že tito otroci jsou vlastně z velké části dávno poražení Messéňané, tedy též Řekové.

Naším článkem jsme chtěli učinit souhrn a výklad speciálních sportovních titulů antického Řecka, který jsme, podle našeho názoru, dodnes této inspirativní době lidských dějin dlužní, a jež by si jistě zasloužil ještě podrobnějšího zpracování; bohužel máme dnes k dispozici jen omezené množství informací jak o *ἀθλεται*, tak o samotných vítězných titrelech.

V naší práci se dále ztotožňujeme s pojetím především O. Spenglera a N. Berd'ajeva o antickém Řecku jako kulturní společnosti, jež v mnohém převyšuje civilizaci. V této souvislosti popisujeme i vybrané ideály a tituly. Snažili jsme se zde také ukázat, že jakýmsi předstupněm samotných sportovních titulů byla *ἀριστεῖον*.

Referenční seznam

- Berd'ajev, N. (2004). *Nový středověk: úvahy o osudu Ruska a Evropy*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Cartledge, P. (2012). *Sparta: Heroická historie*. Praha: Academia.
- Cassius Dio. (2009). *Römische Geschichte. Band V, Epitome der Bücher 61–80*. Düsseldorf: Artemis & Winkler.
- Decker, W. (1995). *Sport in der griechischen Antike. Vom minoischen Wettkampf bis zu den Olympischen Spielen*. München: C. H. Beck.
- Detienne, M. (2000). *Mistři pravdy v archaickém Řecku*. Praha: Oikoymenh.
- Fassati, M., Grexa, J., Kössl, J., Kroutil, F., Kršák, P., ... Popper, J. (1982). *Malá encyklopedie olympijských her*. Praha: Olympia.
- Golden, M. (2005). *Sport in the ancient World from A to Z*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Gouw, P. (2009). *Griekse atleten in de Romeinse Keizertijd (31 v. Chr.–400 n. Chr.)* [online]. Staženo z <http://dare.uva.nl/document/2/144785>
- Hérodotos. (2004). *Dějiny aneb Devět knih dějin nazvaných MÚSY*. Praha: Academia.
- Homér. (1980). *Ílias*. Praha: Odeon.
- Hyde, W. W. (1921). *Olympic Victor monuments and Greek athletic art*. Washington: Carnegie Institution.
- Christesen, P. (2012). *Olympic Victor lists and ancient Greek History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christesen, P., & Martirosova-Torlone, Z. (2013). *The Olympic Victor list of Eusebius: Background, text, and translation* [online]. Staženo z https://www.academia.edu/5242343/The_Olympic_Victor_List_of_Eusebius_Background_Text_and_Translation
- Jaeger, W. (1973). *Paideia: The ideals of Greek culture, volume I – Archaic Greece. The mind of Athens*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Kouřil, J. (2013). *Forgotten heroes of ancient Greek Olympic Games*. In *Perspectives in Physical Education and Sport* [CD-ROM] (pp. 837–843). Constanta: Ovidius University Press.
- Kouřil, J. (2015a). *Antická tělesná cvičení a systémy výchovy jako inspirativní ideje výchovy k rytířství* (Rigorózní práce). Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Kouřil, J. (2015b). *K problematice antického pentathlonu*. In J. Suchý, R. Hlaváčková, K. Notovná, P. Hlavička, J. Pernica, D. Krupková, & K. Kohoutová (Eds.), *Scientina Movens 2015: Sborník příspěvků z mezinárodní studentské vědecké konference* (pp. 117–126). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu.
- Miller, S. G. (2004). *Ancient Greek athletics*. New Haven and London: Yale University.
- Newby, Z. (2006). *Athletics in the ancient world*. London: Bristol Classical Press.
- Novotný, F. (1922). *Gymnasion: Úvahy o řecké kultuře*. Praha: Nákladem Gustava Voleského knihkupce a nakladatele v Praze na Královských Vinohradech.
- Olivová, V. (1979). *Lidé a hry: historická geneze sportu*. Praha: Olympia.
- Olivová, V. (1988). *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia.
- Όμηρος. (1898). Ἰλιάς. In E. Naumann (Eds.), *Homers Ilias, zweiter Teil: Gesang XI–XXIV* (p. 324). Bielefeld und Leipzig: Velhagen & Klasing.
- Pausaniás. (1973). *Cesta po Řecku I*. Praha: Svoboda.
- Pausaniás. (1974). *Cesta po Řecku II*. Praha: Svoboda.
- Platón. (1936). *Symposion*. Praha: Jan Laichter.
- Platón. (1945). *Listy*. Praha: Jan Laichter.
- Platón. (1995). *Theaitétos*. Praha: Oikoymenh.
- Plútarchos. (2006). *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*. Praha: Arista, Baset, Maitrea.
- Plútarchos. (2007). *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Arista, Baset, Maitrea.
- Potter, D. (2012). *The Victor's crown: How the birth of the Olympics and the rise of the Roman games changed sport for ever*. London: Quercus.
- Prach, V. (1998). *Řecko-český slovník*. Praha: Vyšehrad.
- Reitmayer, L. (1977). *Přehled vývoje tělesné výchovy ve světě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

- Sábl, V. (1960). *Od Olympie k Římu 1960: z dějin olympijských her*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství.
- Sábl, V. (1968). *Hrdinové antických olympiád: olympijské příběhy a pověsti*. Praha: Olympia.
- Sekunda, N. (1998). *The Spartan army*. Oxford: Osprey Publishing.
- Spengler, O. (2011). *Zánik západu: obrysy morfologie světových dějin*. Praha: Academia.
- Štaud, O. (2015). Pojetí slávy a úspěchu ve starověkých a v novodobých olympijských hrách. *Telesná výchova & šport*, 25(1), 49.
- Vernant, J. P. (1995). *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenh.
- Zamarovský, V. (2003). *Vzkříšení Olympie*. Praha: Euromedia Group – Knižní klub – Erika.
- (1981). *Nejstarší řecká lyrika*. Praha: Svoboda.

***Athlétai* and sport titles of the ancient world**

Background: Special sports titles were an important phenomenon linked with ancient sport, Olympia and warfare. Titles were also a reflection of Greek thought, which was the primary effort to excel. **Objective:** The objective of the study is to present the most famous Greek athletes and sports, especially Olympic titles *gymnos agon*; then determine the relationship *aristeion/aristeia* to the ancient Greek sport. **Methods:** The source for the article was to study the source and specialist literature, criticism, interpretation and synthesis of the results. **Results:** In this work we wrote about titles of ancient Greek, that was granted to the best *athletai* in *gymnos agon* and their the most famous winners. The accompanying tables have these titles included into a specific framework. The ancient *athletai*, who we mentioned here, were mostly of the greatest sportsman and many of them also excellent soldiers. **Conclusions:** Special sports titles awarded to the best athletes at the Panhellenic games played an important role in the promotion of their own and their native state and forms of government, and increased quality and uniqueness of the best athletes. Precursor classic sport titles can be found in the Greek warfare.

Keywords: *Athlétai*, titles, Olympic Games, *pentathlon*, *aristeia*, *triastés*, *paradoxos*, *periodonikés*